

14. Stern és Pető azt állítja, hogy a vidéki zsidók deportálása alatt Horthy el volt szigetelve, és még mindig hajlamos volt hinni Jaross belügyminiszternek aki félrevezette a deportálásokkal kapcsolatban. *HfS*, 3:17., 55. o.

15. *Uo.*, 6–7. o.

16. *A Magyar Zsidók Lapja*, Bp., 1944. január 13., 4. o. Stern 1874. január 5-én született Jánosházán, és 1946. június 9-én halt meg Budapesten. Két nappal később a rákoskeresztúri zsidó temetőben a családi sírhelyre temették el. *Új Élet*, Bp., 1946. június 13., 4. o.

17. Lásd a 23. fejezetet arról, hogy mikor és mennyit tudtak meg a magyar és külföldi, zsidó és nem zsidó vezetők a végleges megoldás titkairól.

18. Benoschofsky Ilona bevezető tanulmánya, *Vádirat*, 2:44–45. o.

19. *Uo.*

20. A pozsonyi Vaada vezetői, köztük Gisi Fleischmann és Weissmandel rabbi 1942. május végén kezdtek tárgyalni Wislicenyvel – röviddel azután, hogy nagyszámú szlovák zsidót deportáltak Auschwitzba. Kétmillió dollárt fizettek volna, ha leállítják az európai zsidók Lengyelországba történő deportálását. A terv, amely nem terjedt ki a lengyel zsidókra, „Európa-tervként” vált ismeretessé. Részleteit lásd a 23. és 29. fejezetben.

21. Philip Freudiger: Five Months. In: *The Tragedy of Hungarian Jewry. Essays, Documents, Testimonies*. Szerk.: Randolph L. Braham. Institute for Holocaust Studies of the City University of New York, New York, 1987, 265–266. o.

22. Reiner Imre vallomása. Israel Police, Bureau 06, Eichmann Trial Document 347. o.

23. *Uo.*

24. Freudiger, *i. m.*, 10. o.

25. *Uo.* Valószínűleg ez magyarázza, hogy Wisliceny miért tehetett eleget Freudiger és a Tanács néhány más tagja kéréseinek.

26. *Uo.*

27. Lásd például Leitner, *i. m.*, 32. o. Az ortodox Leitner a nagyváradi Zsidó Tanács vezetője volt. Azok között volt, akiket 1944 júniusában Budapestre hoztak.

28. Eichmann Tells His Own Damning Story. *Life*, 49, no. 23. 1960. december 5., 146. o.

29. Az igazolás szövege: „...ezen igazolvány tulajdonosa a Magyarországi Zsidók Szövetségének tagja. Tartózkodjon minden intézkedéstől e személlyel és vele közös háztartásban élő családtagjaival szemben, illetve vegye fel a kapcsolatot az alább felsorolt szolgálattal...” A német részt először Krumey SS-Obersturmbannführer, majd Krieger SS-Hauptsturmführer írta alá. A magyar részt a Magyar Királyi Állambiztonsági Rendészet nevében Koltay szignálta.

30. A Tanácsnak adott igazolványokon kívül a német és magyar rendőrhatalóságok adtak el ilyen bizonyítványokat néhány gazdag egyénnek.

31. Gergely György: *Beszámoló a Magyarországi Zsidók Szövetsége Ideiglenes Intéző Bizottsága munkájáról*. Kézirat, 1945, 12. o. (Későbbiekben: *Beszámoló*.) Gergely szerzőségét Berend hitelesítette.

32. Ezzel kapcsolatos további részleteket, köztük a tanács megfontolásait lásd Stern vallomása. *HfS*, 3:7–8. o.,

33. Stöckler Lajos. *Új Élet*, 1947. február 6. Lásd még Munkácsi, *i. m.*, 218. o.

34. *HfS*, 3:212. o. Magyarul: *Ráday Évkönyv*, 1983. március, 276. o., illetve *Kollaboráció vagy kooperáció?*, 186. o.

35. *RLB*, 248. dok.